

עוד משיירי שולחנו של אבא הרב קלמן כהנא זצ"ל*

- א. תנאי במעשר בערב שבת
- ב. חילול מטבע מעשר שני על מטבע אחרת בירושלים בזמן הזה
- ג. חיוב חומש בחילול מעשר שני במטבע של חברו

א. תנאי במעשר בערב שבת

בחוברת "המעין" שיצאה לאור בטבת תשס"ב (מב, ב) אחרי מלאת עשר שנים לפטירתו של אבא זצ"ל סיכמתי את הסוגיא של "תנאי במעשר בערב שבת" (משיירי שולחנו של הרב כהנא זצ"ל, עמ' 21 ואילך). סוגיא זו, שאבא כתבה להלכה בהלכות מצוות התלויות בארץ הכתובות עפ"י פסקי מרן החזו"א זצוק"ל, נתפרסמה תחילה בשנת ת"ש ב"סדר הפרשת תרומות ומעשרות" שנוסף בסוף חוברת "הלכות כלאיים וערלה" שהדפיס אבא אז על פי פסקי החזו"א, וההדפסה הראשונה עוד הייתה בחיים חיותו של החזו"א. בהערה שנמצאת בסוף נוסח התנאי שעושים בע"ש כדי להתיר להפריש ולעשר בשבת, שבתוך "סדר הפרשת תרומות ומעשרות" הנ"ל, כתוב בסוגריים מרובעים: "[ויחשוב שלא יהא חל עכשיו כלל]".

על הערה זו קם ועורר הג"ר יהושע נויבירט זצ"ל בספרו "שמירת שבת כהלכתה" (פרק יא סע' יח), וציין שאף שמע מראש הישיבה רבי ש"ז אורבך זצוק"ל **שהערה זו בשם החזו"א "צ"ע"**. בחוברת "המעין" ניסן תשמ"ב (כב, ד; עמ' 44-46), ואח"כ בספרו "חקר ועיון" חלק חמישי שיצא לאור ערב שביעית תשמ"ו (עמ' שמב ואילך), הדפיס אבא את המו"מ שהיה לו עם הגר"י נויבירט בסוגיא. בשנת תנש"א - עוד טרם פטירתו של אבא - פירסם הג"ר ש"ז אורבך מכתב, שאף נדפס בספר "שמירת שבת כהלכתה" ח"ג תיקונים ומילואים, ובו הוא חוזר בו מדעתו בהבנת דברי החזו"א, ומסכים שלדעת החזו"א אכן צריך לחשוב בזמן שאומר בע"ש את נוסח התנאי "שלא יחול עכשיו כלל".

כאמור, בטבת תשס"ב פירשתי בחוברת "המעין" את סיכום המו"מ, וכן פרסמתי את מכתבו של הגרשז"א משנת תנש"א, וכן הוספתי מספר הערות שמצאתי בעניין מאבא, בהן הוא מציין למקורות שונים בהם נראה כדעתו בעניין, וביארתי פשרן של

* לכבוד מלאת כ"ה שנים לפטירת אאמו"ר הג"ר קלמן כהנא זצ"ל, י"א אלול תנש"א.

הערות אלו. הרוצה להיכנס לסוגיא זו יעיין בחוברות "המעין" הנ"ל.

והנה לפני שנתיים מצאתי מציאה חשובה ביותר לעניין זה, ונראה שאבא לא זכר שנמצאת תחת ידו מרגלית יקרה זו של מקור ההערה. ואחזור מעט לתחילת המו"מ. בספר "שמירת שבת כהלכתה" פרק יא סעיף יח הדין בהפרשת תרו"מ בשבת ע"י תנאי שעושה בע"ש, כותב שם הרב נויבירט בהערה ע"ד "ראה בספר דיני המצוות התלויות בארץ ע"פ פסקי החזו"א זצ"ל, נספח לקצשו"ע הוצאת אשכול מאת הרב קלמן כהנא שליט"א סי' י' סעי' ב', דיחשוב שלא יהא חל עכשיו כלל (ולדבריו עין החזו"א זצ"ל עברה על כל מה שכתוב שם). אמנם המעיין בפנים החזו"א וכו' וכן שמעתי מהגרש"ז אורבך שליט"א שדברי הרב ק. כהנא שליט"א צ"ע".

בהתייחסות להערה בסוגריים המופיע בציטוט הנ"ל כתב אבא במכתבו לגר"י"נ בשנת תשמ"ב: "מחובתי להבהיר, לא הטלתי אף פעם, לא בכתב ולא בע"פ, את האחריות על מה שכתוב בנספח לקיצור שו"ע על מרן זצלה"ה. מה שאמרת הוא, שמה שכתוב בקונטרס הנ"ל בעניין הפרשה בשבת ע"י תנאי ראה אותו מרן זללה"ה לפני ההדפסה. זכיתי בשנת ת"ש לערוך לראשונה סדר הפרשת תרו"מ ע"פ פסקי מרן בעל החזו"א ולהדפיסם בסוף הלכות כלאים וערלה, שם בעמוד האחרון ישנו נוסח התנאי להפרשה בשבת, ובסוגריים מרובעים נוסף: ויחשוב שלא יהא חל עכשיו כלל. בעמ' מ"ט של הלכות כלאים וערלה נאמר שהוספנו לקונטרס סדר הפרשה ע"פ פסקי מרן בספריו שנערכו ע"י מסדר החוברת ותוקנו ע"י מרן (שליט"א). בזכות מרן זללה"ה התקבל סדר הפרשה זה על כל שכבות מפרישי תרומות ומעשרות בארץ".

מהאמור לעיל יש מקום להבין שאחרי הדפסה ראשונית לצורך הגהה של סדר ההפרשה, שכלל גם את ההערה שבנידון בסוגריים מרובעים, הועברו הדפים אל מרן החזו"א להגהה, והחזו"א עבר על הדברים, ראה את ההערה שבסוגריים מרובעים והשאירה על מקומה, ומכאן הסכמתו של החזו"א לנכונות ההלכה לפי דעתו, שאין חלות ההפרשה כלל בע"ש, ושעושה התנאי צריך לחשוב על כך בשעת תנאו. אך המציאות לא הייתה כך, ואבא לא זכר את סדר הדברים נכונה.

ובכן: בדף המקורי המודפס שהועבר להגהה אל מרן החזו"א לא היו מודפסים סוגריים מרובעים אלו עם ההערה "[ויחשוב שלא יהא חל עכשיו כלל]". משפט זה עם הסוגריים שלו נוסף בצד הדף ע"י החזו"א בעצמו, כפי שרואים בבירור גמור בצילום. לא רק שהחזו"א לא מחק משפט זה - אלא שהוא הוסיף אותו בעצמו, והוא עצמו המקור הראשוני של הערה זו.

בשבת יור"ם אסור להפריש תרומות ומעשרות ואם זכור [מע"ס, או מעי"ס, שיש לו מירוח
 משלו שאינן מעושרין, ואין עכשיו בידו לעשרן, או שיהיה מומן לע"ה ויצטרך להפריש
 מדמאי יכול להתנות מע"ס, ולהפריש בשבת. וזה לשון התנאי: "יותר מאחד ממאה ממה שאני
 עתיד להפריש היא תרומה גדולה בצד צפוני, ואותו אחד ממאה הנשאר ועוד תשעת חלקים
 כמותו בצד צפוני של הפרות יהיו מעשר ראשון. אותו אחד ממאה שהתניתי, שיהא מעשר
 יהא תרומת מעשר, ומעשר שני בדרומו. ויהא מחולק הוא וחומשו על פרוסה במסבע שיחודתו
 לחילוק מעשר" אב התנה תנאי כזה יכול להפריש בשבת את המתנות כהלכתן, ובשעת ההפרישה
 יאמר את הנוסח של הפרשת ת"מ. — ודבר זה מותר רק בסבל שלי, או בדמאי של אחר
 שהוסם אצלו. אבל הומו לחשור, ~~הוא~~ אינו מפריש תרומות ומעשרות אין לו תקנה זו מע"ס.

[אויברך זצ"ל חתן]
 [1857]

* * *

ובשולי הדברים: הנה בני מחבר ספר "שמירת שבת כהלכתה" הוציאו מהדורה
 חדשה בשנת "ברית עולם הוא" (תש"ע לפ"ק), ושם בעמ' קמ בהערה ע"ז הם מביאים
 שוב את הדברים הכתובים בהערה ע"ד במהדורות הקודמות, המסיימת במילים "וכן
 שמעתי מהגרש"ז אוירבך זצ"ל שדברי הרב ק. כהנא זצ"ל צ"ע", ומייד הוסיפו בהמשך
 "ולאחר זמן הוסיף הגרש"ז זצ"ל שנתברר שאמנם כנים הדברים שבס' דיני מצוות
 התלויות בארץ, שהחזו"א באמת סובר כן להדיא בספרו דמאי סי' ט' אות י"ג בד"ה
 התקנה הג' דהתנאי שעשה בערב שבת "אינו כלום", וממילא לכאורה נכון שצריך
 לחשוב שבדבורו לא יועיל עכשיו כלל". והתמיהה רבתי, כיצד אפשר לדבוק בגירסא
 הקודמת שהדברים "צ"ע" אם למסקנה "אמנם כנים הדברים"?

ב. חילול מטבע מעשר שני על מטבע אחרת בירושלים בזמן הזה

בספר "מצוות הארץ" שחיבר אבא זצ"ל על הלכות התלויות בארץ עפ"י פסקי
 מרן החזו"א זצוק"ל פרק יג סעיף ד נאמר: "בגבולותיה העתיקים של ירושלים אסור
 לחלל את המטבע על מטבע אחרת", והיינו שאם נתמלאה המטבע שבה פרוטה
 חמורה שברשותו, ורוצה לחללה על מטבע אחרת על מנת לאבד מטבע אחרת זו,
 מותר הדבר בכל ארץ ישראל, ואסור לעשות זאת בירושלים בגבולותיה העתיקים.

והנה הלכה זו נכתבה לראשונה ב"סדר הפרשת תרומות ומעשרות... ע"פ פסקי
 מרן בעל החזון איש שליט"א" שנכתב ע"י אבא ופורסם לראשונה בשנת ת"ש, כאשר
 הוציא חוברת הלכות כלאיים וערלה, וצירף בסוף החוברת את "סדר הפרשת תרו"מ"
 הנ"ל. בחוברת הנ"ל נאמר: "כשנתמלא השילינג שהקציב, יחללהו כולו חוץ מפרוטה
 חמורה שבו על מיל אחד ויאמר וכו', ובירושלים אסור לחלל את השילינג על מטבע
 אחרת, ויעשה שאלת חכם מה הן גבולות ירושלים, ושם נוהגות כל החומרות בנידון
 פדיון מ"ש". הלכה זו המובאת בשם החזו"א תמהו הלומדים למקורה.

והנה מצאתי תשובת אבא בעניין מיום ג' ניסן תשמ"ה, תשובה זו מופנית ל"הו"כ ידי"ע הרה"ג מוהר"י נויבירט שליט"א" (את מכתב שאלתו של הגרי"י נויבירט לא מצאתי). בתשובתו כותב אבא בין היתר "בסדר הפרשת תרו"מ שהדפסתי בחייו של מרן בעל חזו"א זלה"ה כתוב: ובירושלים אסור לחלל את השילינג על מטבע אחרת. ובפירוש נאמר שם שאותו סדר נערך אמנם ונסדר ע"י מסדר החוברת של הלכות כלאים וערלה, אך נאמר שם על הלכות אלה של סדר ההפרשה "ותוקנו ע"י מרן (שליט"א)". ובאמת בדף המקורי של סדר ההפרשה שנמסר לחזו"א להגהה רואים אנחנו תיקונים רבים שנרשמו ע"י החזו"א בכת"י, ועל הלכה זו לא נרשם שום שינוי או תיקון. בהמשך מכתבו מוסיף אבא: "ברבות הימים חיפשתי מקור לדבר ולא מצאתיו", ומציין שהגר"ש ויזר שליט"א העירו על מקור בתוספתא מע"ש פ"ג הי"ג, מובא בסמ"ג עשין קלו.

והנה גם בזה מצאתי מרגליות יקרות שאבא לא זכר שנמצאות תחת ידו. מצאתי מכתב תמיהה בענין מהגר"ר שריה דבליצקי שליט"א מתאריך א' וישב תשל"א, המביא משנה במע"ש פ"ג מ"ד ד"משמע ומבואר שמותר לחלל", וכן פסקי הלכה מהגרי"צ הלוי זצ"ל בספרו "עשר תעשר" וכן מהרה"ג ר' זונדל גרוסברג זצ"ל שמותר לחלל בירושלים מטבע מע"ש על מטבע אחרת. ר"ש דבליצקי מוסיף שבפנותו להרה"ג ר' שמריה גריינמן (שליט"א) זצ"ל אמר לו שהוא זוכר שאבא שאל את החזו"א ושכך פסק החזו"א, וטעמו של דבר אינו זוכר.

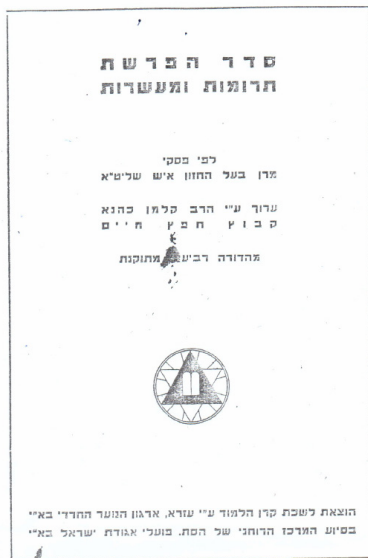
את תשובת אבא למכתבו זה לא מצאתי, אך מרגלית אחרת מצאתי - דף עליו רשם אבא מספר שאלות ששאל את החזו"א ואת תשובות החזו"א לשאלות אלו, ושם שאלה (ד) אי מותר להוציא חוץ לגבולות ירושלים שילינג של מ"ש? (והתשובה "ד) אסור להוציא במחשבת פדיון. ואסור לפדות בירושלים, דמה שהתירו לפרוט היה רק כדי לאפשר לו את הנתניה בבקר ובצאן, ואם לא אתי מכח זה לפרוט, אסור בירושלים לפדות". תשובת החזו"א להלכה **עמה ונימוקה עמה** מצאנו כאן.

הנה תשובת החזו"א לשאלה זו: *אבא שליט"א תשובה לדברי הגרי"י נויבירט שליט"א שכתב שאלתו של הגרי"י נויבירט לא מצאתי. בתשובתו כותב אבא בין היתר "בסדר הפרשת תרו"מ שהדפסתי בחייו של מרן בעל חזו"א זלה"ה כתוב: ובירושלים אסור לחלל את השילינג על מטבע אחרת. ובפירוש נאמר שם שאותו סדר נערך אמנם ונסדר ע"י מסדר החוברת של הלכות כלאים וערלה, אך נאמר שם על הלכות אלה של סדר ההפרשה "ותוקנו ע"י מרן (שליט"א)". ובאמת בדף המקורי של סדר ההפרשה שנמסר לחזו"א להגהה רואים אנחנו תיקונים רבים שנרשמו ע"י החזו"א בכת"י, ועל הלכה זו לא נרשם שום שינוי או תיקון. בהמשך מכתבו מוסיף אבא: "ברבות הימים חיפשתי מקור לדבר ולא מצאתיו", ומציין שהגר"ש ויזר שליט"א העירו על מקור בתוספתא מע"ש פ"ג הי"ג, מובא בסמ"ג עשין קלו.*

ג. חיוב הומש בחילול מעשר שני במטבע של חברו

מונחת לפני חוברת "סדר הפרשת תרומות ומעשרות... לפי פסקי מרן בעל החזון איש (שליט"א) זצ"ל, "ערוך ע"י הרב קלמן כהנא קבוץ חפץ חיים", "מהדורה רביעית מתוקנת". ובתחתית העמוד: "הוצאת לשכת קרן הלימוד ע"י עזרא, ארגון הנוער

החרדי בא"י. בסיוע המרכז הרוחני של הסת' פועלי אגודת ישראל בא"י. שנה ה' תש"ז. בעמוד השני נזכר שזו "הדפסה מיוחדת עבור הקיבוצים וההכשרות בגולה".

על פעולתה של קרן הלימוד וחיבתה מוצאים אנחנו בראשי פרקים שרשם לעצמו אבא, כדברי הספד על ר' טוביה ביר ז"ל: "פרסום מצוות אר"י ע"י קרן הלימוד, שהייתה הראשונה שפרסמה את לוח הפרשת תרו"מ של בעל החזו"א, הפך ללוח המקובל, לנוסח המקובל" (אין ח"ו בציטוט הדברים למעט בחלקם של ראשי ופעילי הקרן). חוברת זו הופצה ע"י הקרן, והייתה הבסיס המעשי להפרשת תרו"מ בבתים רבים בא"י.

והנה מצאתי מכתב המראה עד כמה הייתה שימושית ומשמעותית חוברת זו הלכה למעשה, בכל החוגים בארץ הקודש. במכתב משנת תשי"ד מפנה הכותב את תשומת לבו של אבא לניסוח מסוים שעשוי להטעות את המשתמש בנוסח המעשרות הנ"ל. ב"סדר הפרשת תרומות ומעשרות" הנ"ל מופיע בתחילתו "נוסח ההפרשה". בנוסח ההפרשה אומר המפריש בין היתר "ומעשר שני בדרומו, ומחולל הוא וחומשו על פרוטה במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני". כאן באה הערה 1, והיא נמצאת בתחתית העמוד, ובה נאמר: "1. ואם הוא מחלל מ"ש של חברו, אומר רק "ומחולל על הפרוטה במטבע שיחד פלוני בן פלוני לחילול מעשר שני". בנוסח זה הושמט ה"חומש", והיינו שבציור האמור בהערה אין צריך להוסיף חומש בחילול המעשר שני.

וטען הכותב: "מזה הלשון אדם יכול לטעות שאם שמעון מחלל מ"ש של ראובן על מעותיו של ראובן **שפטור** מלהוסיף חומש, והלא בקידושין דף כ"ד רואים שבמקרה כזה חייב להוסיף חומש, וכל הפטור הוא רק אם המעשר של אחד והמעות של מישהו אחר. ולתועלת הרבים חושבני נחוץ לפרסם את זה, כי אני בעצמי טעיתי בזה הרבה זמן, עד שלמדתי גמ' זו בקידושין".

והנה, על הגלויה רשם אבא מראי מקומות בדברי החזו"א המראים שאכן ההלכה היא שרק אם שמעון מחלל מע"ש של עצמו על מטבע של ראובן, או ששמעון מחלל מע"ש של ראובן על מטבע של שמעון, רק בכה"ג אין צריך להוסיף חומש, אבל כאשר שמעון מחלל מע"ש של ראובן על מטבע של ראובן אין זה שונה מראובן שמחלל מע"ש של עצמו על מטבע של עצמו, ובכה"ג כן צריך להוסיף חומש. כמו"כ ציין אבא על הגלויה שצריך לתקן את הניסוח של הערה 1 ולכתוב "ואם הוא מחלל מ"ש שלו על מעות של חברו, או מע"ש של חברו על מעות שלו, אומר רק - ומחולל על פרוטה במטבע שיחד פלוני בן פלוני לחלול מ"ש". וכך אכן הדברים מפורשים בהלכות אלו שנספסו ע"י הוצאת "אשכול" לקיצור שו"ע, ואח"כ בספר "מצוות הארץ".

גיליון זה של 'המעין' הפותח את שנת תשע"ז

מוקדש לזכרו ולעילוי נשמתו של

החבר ר' שמואל ב"ר מרדכי וחנה הי"ד עמנואל ז"ל

אוד מוצל מאש השואה הארורה

איש חיל רב פעלים מוותיקי קיבוץ שעלבים

ממייסדי ישיבת שעלבים ומוסדותיה וחבר הנהלתה.

עלה השמיימה בשבת קודש פרשת מסעי ב' מנחם אב תשע"ו

כשתורת חסד על לשונו.

תנצב"ה